COMPARISON OF TURKISH AND SERBIAN FOR EDUCATIONAL PURPOSES

Dil Öğretimi Amaçlı Türkçe-Sırpça Karşılaştırması

Senka İVOSEVIĆ İPEK¹

Abstract

Identifying the sources of difficulties encountered in the process of learning and teaching a foreign language and developing methods to overcome these difficulties are among the main objectives of contrastive linguistic studies. Most of the difficulties that arise in processes of language learning and teaching are often caused by differences between languages. Having this in mind, this study focuses on the most distinctive linguistic features in Serbian and Turkish languages. Different structures that are present at all linguistic levels appear as a challenging factor in native Turkish speakers' process of learning the Serbian language. This study aims to identify the mentioned structures and to offer some solutions aimed at resolving the problems arising from these differences in Serbian teaching. In this respect, it was pointed out that teaching some different structures in Serbian would be more effective with the help of the first foreign language (usually English). In addition, one part of the study deals with the category of aspect which represents one of the most challenging issues for Turkish people learning Serbian. It is seen that aspect and tense categories in Turkish are often confused with each other due to their intertwinement in conjugation, and many native Turkish speakers do not have sufficient knowledge about the aspect category in their native language. As a result, the study aims to raise awareness about the structures in Turkish to which the aspect in Serbian corresponds by referring to some basic features of the aspect category in Turkish.

Keywords: Teaching and learning Serbian, Turkish, comparison, linguistic differences, aspect.

Öz

Yabancı dil öğrenimi ve öğretimi sürecinde karşılaşılan güçlüklerin kaynaklarını tespit etmek ve bu güçlükleri gidermeye yönelik yöntemleri geliştirmek, karşılaştırmalı/karşıtsal dil bilim çalışmalarının temel amaçlarındandır. Dil öğrenimi ve öğretimi süreçlerinde ortaya çıkan güçlüklerin çoğunun genellikle diller arası farklılıklardan kaynaklandığı görülmektedir. Bu durumu göz önünde bulunduran söz konusu çalışma; farklı dil ailelerine mensup, yapısal açıdan birbirinden oldukça farklı özellikler sergileyen Sırp ve Türk dillerindeki en belirgin dil bilimsel farklılıklara odaklanmaktadır. Biçim bilimsel, anlam bilimsel ve söz dizimsel gibi bütün dil bilim düzlemlerinde görünen bu farklı yapılar, ana dili Türkçe olanların Sırpçanın öğrenimi sürecinde de zorlayıcı etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşıtsal bir yaklaşım benimsenen bu çalışma, söz konusu yapıları belirlemeyi ve Sırpça öğretiminde bu farklılıklardan kaynaklanan sorunların giderilmesine yönelik bir takım çözüm önerilerinde bulunmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmada, Türk öğrencilerin çoğu için ikinci yabancı dil konumunda olan Sırpçadaki kimi farklı yapıların öğretilmesinin birinci yabancı dil (genellikle İngilizce) yardımıyla daha etkili olacağına dikkat çekilmiştir. Ayrıca çalışmanın bir bölümü, Sırp ve diğer Slav dillerine özgü biçim bilimsel şeklinde ifade edilen görünüş kategorisine

¹ Dr., T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, senkaivosevic@yahoo.com

ayrılmıştır. Sırpçayı öğrenen Türkler için en zor konulardan biri olarak karşımıza çıkan görünüş ulamı Türkçede farklı biçimde ifade edilmektedir. Türkçede görünüş ve dilsel zaman ulamlarının eylem çekimlerinde iç içe olması nedeniyle sıklıkla birbirleriyle karıştırıldığı ve ana dili Türkçe olan çoğu kişinin anadillerindeki görünüş ulamı konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. Bu sebeplerden ötürü çalışma, Türkçenin görünüş ulamının temel özelliklerine değinerek Sırpçadaki görünüş ulamının Türkçede hangi yapılarla karşılık geldiği konusunda farkındalık kazandırmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Sırpçanın öğrenimi ve öğretimi, Türkçe, karşılaştırma, dilbilimsel farklılıklar, görünüş.

GİRİŞ

Son yıllarda Türkiye'nin Batı Balkanlar'a yönelik artan ilgisi ve bölge ülkeler arasındaki iş birliğinin hızlı yükselişi, Türklerin giderek Sırp diline daha fazla ilgi duymasına neden olmaktadır. Bununla birlikte Batı Balkanlar özellikle de eski Yugoslavya ve Sırbistan topraklarından Türkiye'ye göç eden ve bu nedenle bölgeyle duygusal bağları devam eden çok sayıda kişi, atalarının dilini öğrenme ve bölgeyle tekrar irtibata geçme konularına yoğun ilgi duymaktadır. Bu durum, hem söz konusu kişilere hem de Sırbistan'da yüksek öğrenim gören ve son dönemde sayısı çarpıcı şekilde artan Türk vatandaşlarına Sırp dilinin etkili bir şekilde öğretilme konusunu da gündeme getirmektedir.

Dil öğrenimindeki güçlüklerin genellikle diller arasındaki farklılıklardan kaynaklandığı göz önünde bulundurulursa hem tarihsel köken hem de dilsel yapı bakımından farklı dil gruplarında yer alan Türkçe ve Sırpçanın birbirinden çok farklı özellikleri sergilemesi, kaçınılmaz olarak Sırpça öğretim ve öğrenim sürecini zorlaştırmaktadır. Söz konusu farklılıklardan kaynaklanan güçlüklerin saptanması ve yabancı dili kullanmaya çalışan öğrencilerin yaptıkları yanlışların önceden kestirilmesi, karşılaştırmalı ve ayrımsal çalışmalarını güdüleyen etkenler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte öğrenme teorisi; yetişkinlerin, kullandıkları bellek (hafıza), tekrarlama ve taklit etme gibi dil öğrenme stratejilerinin yanı sıra kendi anadili özelliklerini yabancı dildekilerle karşılaştırma eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur (Liu 2010). Başka bir deyişle öğrenci, bu karşılaştırmalı analiz sürecinde hedef dildeki öğeleri (sesler, sözcükler, dil bilgisi kuralları gibi) kendi dilindekilerle karşılaştırarak benzerlikleri ve farklılıkları bulma eğiliminde olmaktadır (Oxford 1990; Bardakçı ve Kılıç 2016).

Bu gerçeklerden yola çıkarak söz konusu çalışma; iki dildeki biçim bilim ve söz dizim düzlemlerinde ortaya çıkan farklılıklara ve Türklerin Sırp dilini öğrenmelerinde zorlanabilecekleri bu dile özgü kimi yapılarla odaklanmaktadır. Yukarıda da bahsedildiği gibi bu karşılaştırmalı/karşıtsal çalışmanın asıl amacı, özellikle söz konusu güçlükleri yaratacak yapılarla dikkat çekerek öğrencilerde farkındalık kazandırmak, bu yapıların öğretilmesinde uygun bir yöntem bulma konusunda yardımcı olmak ve böylece hata yapma olasılığını en aza indirmektedir.

Ayrıca Sırpçanın, öğrencilerin çoğu özellikle de üniversite öğrencileri için ikinci yabancı dil konumunda olması nedeniyle Türkçeye oldukça uzak bazı yapıların öğretilmesinin birinci yabancı dil (genellikle İngilizce) yardımıyla daha etkili olacağı, böylece öğrencilerin daha çok motive olabileceği düşünülmektedir². Hint-Avrupa dil ailesine giren Sırpça ve

² Akpınar Dellal ve Bora Günak (2009)'da gerçekleştirmiş olduğu deneysel çalışmada, öğrencilerin büyük çoğunluğunun ikinci yabancı dil Almanca öğrenirken en çok birinci yabancı dil İngilizceden yola çıktıkları, öğrencilerin İngilizce ile karşılaştırmalar yoluyla stratejiler geliştirdikleri ve birinci yabancı dile bağlı öğrenme motivasyonlarının öğrenme stratejilerini etkilediği sonucu ortaya çıkmıştır.

İngilizcenin benzer yapısal özellikleri olan iç tümcelerin veya bazı kip türlerinin öğretilmesi, bunun en çarpıcı örneklerindendir.

İki dilin değişik dil bilim düzlemlerinde ortaya çıkan en belirgin farklılıkları ve genel olarak yabancılar tarafından “en zor kavranan” Sırp diline özgü yapıları ele alan bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Sırpça ve Türkçenin temel dil bilimsel ve yapısal özelliklerinin aktarıldığı ilk bölümün ardından iki dildeki sözcük dizilişi konusuna değinilmiş, son bölümde ise yabancıların Sırpça öğreniminde özellikle güçlük çektiği görünüş kategorisi ele alınmıştır. Sırpçanın öğretimi ve öğrenimi sürecinde zorlayıcı etken olarak çıkabilecek temel konulara değinen bu çalışmanın, ilerideki araştırmaları özendireceği umulmaktadır. Ele alınan konulardan her birinin ayrıntılı bir biçimde araştırılması gerektiği göz önünde bulundurularak bunlara ilişkin sadece temel niteliğinde bilgi vermekle yetinmek zorundayız³.

1. Türkçe ve Sırpçanın Genel Dil Bilimsel Özellikleri

Hem köken hem de yapı sınıflandırılmalarına göre Sırpça ve Türkçe iki farklı dil grubunda yer almaktadır. Ural-Alтай dil grubuna giren Türkçe eklemeli dillerin tipik üyesi Sırpça Hint-Avrupa dil ailesinde yer alan bükümlü/çekimli dillerin özelliklerini sergilemektedir. Bükümlü dillerde -sözcüklerin oluşumunda eklerin değişmez kökün sonuna getirildiği Türkçe gibi eklemeli dillerden farklı olarak- yeni sözcüklerin türetilmesinde sözcük kökleri çekim sırasında önde, içte ve sonda ekler olarak değişime uğrayabilmektedir. Bükümlü diller kendi aralarında iç bükümlülüğü ve dış bükümlülüğü açısından farklılaşır: İç bükümlülüğüne sahip dillerde kök değişikliği sözcüğün bütün alanına yayılırken dış bükümlü dillerde ise sözcüğün önüne ve sonuna ekler almasıyla bu değişiklik sözcüklerin bir bölümünde özellikle de son bölümünde meydana gelir (Uzun 2012)⁴. Arapça ve İbranice gibi Sami dilleri, iç bükümlülüğüne sahip olan dillerin tipik örnekleriyken Sırpçanın dahil olduğu Slav dilleri ve Hint-Avrupa dillerinin çoğunda dış bükümlülük daha baskındır.

Sözcük türeme sırasında kökün değişmesinin/değişmezliğinin yanı sıra eklemeli ve bükümlü diller eklerin doğası açısından da farklılık gösterir. Türkçe gibi eklemeli dillerde sözcüğün sonuna getirilen ekler arasındaki sınır her zaman belliyken bükümlü dil olan Sırpçada ekler aralarındaki sınırı ayırt etmek her zaman mümkün olmayabilir. Bunun yanı sıra sondan eklemeli dil olduğundan Türkçede bir kökten çok sayıda sözcük türetmek mümkündür. Örneğin: *ev*, *ev-li*, *ev-len-mek*, *ev-cil*, *ev-cil-leş-tir-mek* gibi. Sırpçada da bir kökten çok sayıda sözcük türetmek mümkün ancak ön eklerin devreye girmesiyle birlikte sözcük türetme süreci daha karmaşık olmaktadır. Örneğin,

³ Yugoslavya'nın parçalanması sonucu ortaya çıkan Sırbistan, Hırvatistan, Karadağ gibi devletler, resmi dillerini -Yugoslavya döneminde standart dil konumunda olan Sırp-Hırvatçanın yerine-devletin ismine ve baskın etnik grubuna göre adlandırırken (Sırpça, Hırvatça, Karadağça) Bosna Hersek'in daha karmaşık etnik ve siyasi yapısı nedeniyle bu ülkede Boşnakça, Sırpça ve Hırvatça dahil olmak üzere üç dil resmi sayılmaktadır. Bütün bu diller siyasi ve sembolik açılarından birer ayrı dil olarak kabul edilse de aralarındaki dilbilimsel farklılıklar mevcut durumda hala şive düzeyinde, yani genellikle sözlüksel ve sesbilimsel nüanslar düzeyindedir ve bu anlamda Amerikan ve İngiliz İngilizcesi arasındaki farklılıklara benzetilebilir. Ayrıca kimi bölgelerde, özellikle de Bosna Hersek ve Karadağ'da tamamen aynı şiveyi konuşanlar, etnik gruplarına bağlı olarak dillerini Sırpça, Hırvatça, Boşnakça veya Karadağça diye adlandırmaktadır. Ancak yüzde yüz oranında anlaşabilen bu kişiler aynı ortamda bulunduklarında dilleri için genellikle “bizim dil” (naš jezik) ifadesini kullanmayı tercih etmektedirler. Bundan dolayı bu çalışmada Sırpça için verilen bilgilerin büyük kısmı Boşnakça, Hırvatça ve Karadağça için de geçerli olacaktır.

⁴ Uzun (2012)'de iç bükümlülüğüne sahip diller için *bükümleyen*, dış bükümlü diller için *çekimleyen* diller terimlerini kullanmaktadır.

kuć-a > ev
 kuć-ni > ev, evcil (sıfat)
 kuć-i-ti se > ev kurmak
 s-kuć-i-ti se > durulmak
 o-kuć-ni-ca > evin etrafı (ad)

Türkçede olduğu gibi Sırpçada da iki sözcüğün birleşmesiyle türetilen sözcük sayısı oldukça fazladır. Sırpçada bu sözcüklerin birleşmesi iki şekilde gerçekleşmektedir:

1. Sözcüklerin doğrudan birleşmesi:
 čuvar+kuća > *čuvarkuća* ("evin bekçisi") sukulent bitkisi
 bekçi ev
2. İki sözcük arasına "o" veya "e" ünlüsünün eklenmesi:
 kuć-e-pazitelj > *kućepazitelj* ("eve bakan") bina görevlisi, kapıcı
 ev bakan kişi

Sırpçadan farklı olarak Türkçedeki sözcükler daha çok ek alarak çok uzun olabilir. Bu tür sözcüklerin anlamını Sırpçaya aktarılması çoğu zaman yalnızca tümce kurarak mümkün olmaktadır. Örneğin,

ev-cil-leş-tir-il-ebil-ir (hayvan) – (životinja) koja se može pripitomiti
hayvan ki bağ. kay y.e. evcileştirmek

Bunun yanı sıra Türkçedeki tek sözcükle ifade edilen bazı kip yapıları da Sırpçaya sadece tümce yoluyla çevrilebilir:

Yapabiliriz. <i>yap-a-bil-ir-iz</i>	> Možemo <i>y.e., 1.çk,şim</i>	da <i>bağ.</i>	učinimo. <i>yapmak, 1.çk, şim</i>
Yapmayabiliriz. <i>yap-ma-ya-bil-ir-iz</i>	> Možemo <i>y.e., 1.çk,şim</i>	da <i>bağ.</i>	ne <i>olumsuzluk</i> <i>partikeli</i>
Yapamayabiliriz. <i>yap-a-ma-ya-bil-ir-iz</i>	> Moguće <i>kiplik</i> <i>belirteci</i>	je <i>kau</i>	da <i>bağ.</i>
		ne <i>olumsuz.</i> <i>partikeli</i>	možemo <i>y.e., 1.çk,şim</i>
			da <i>bağ.</i>
			učinimo. <i>yapmak, 1.çk, şim</i>
			da <i>yapmak, 3.çk, şim</i>

Örneklerden görüldüğü üzere Türkçedeki eylemler zaman, görünüş, kiplik, olumsuzluk, özne uyumluluğu (kişi, sayı) gibi ekler alabilir. Sırpçada ise olumsuzluk ve zorunluluk veya yeterlik (potential) kipi gibi ulamlar İngilizcede olduğu gibi analitik biçimde yani ayrı sözcük ve belirteçlerle ifade edilmektedir:

1. zorunluluk/gereklilik (-mAll; -mAmAll):
 Git**meli**yim. > **Moram** da idem/**Treba** da idem. (I must/have to go.)
 Git**memeli**yim. > **Ne treba** da idem. (I shouldn't go.)
2. yeterlik (-(y)Abil, -mAyAbil):
 Gide**bi**lim. > **Mogu** da idem. (I can/am able to go.)
 Git**meyebi**lim. > **Mogu** da **ne** odem. (I might not go; It is possible that I shall not go.)

Sırpçada yer alan bunun gibi kip tümceleri, İngilizcedekilerle benzerlik göstermesi nedeniyle Türk öğrencileri için pek sorun yaratmazken Sırpçadaki görünüş ulamı (*vid*), Türkler dahil olmak üzere yabancıların en zor öğrendiği konuların başına gelmektedir. Diğer Slav dillerinde olduğu gibi Sırpçadaki görünüş kategorisinde, eylemlerin çoğu bitmiş ve bitmemiş diye çiftler halinde gelmektedir: *dati* (vermek-bitmiş) ve *da-va-ti* (vermek-devam eden süreç), *po-ješti* (yemek bitirmek), *ješti* (yemek yemek- devam eden süreç). İki dilde görünüş ulamı farklı bir şekilde ifade edildiğinden dolayı bu konu daha ilerideki sayfalarda ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Olumsuzluk ve kipin yanı sıra kişi ve sayı kategorilerini belirten ekleri alan Türkçedeki eylemlerden farklı olarak Sırpçadaki eylemler; kişi ve sayı eklerinin yanı sıra özneye uyup cinsiyet (eril, dişil, nötr) eklerini de alabilir. Geçmiş zaman tümcelerini örnek gösterebiliriz:

Tekil:

1. Ja sam došao^{eril}/Ja sam došla^{dişil} – Ben geldim.
2. Ti si došao/Ti si došla. – Sen geldin.
3. On je došao/Ona je došla/Ono je došlo.^{nötr} – O geldi.

Çoğul:

1. Mi smo došli^{eril}/Mi smo došle.^{dişil} – Biz geldik.
2. Vi ste došli/Vi ste došle. – Siz geldiniz.
3. Oni su došli/ One su došle/Ona su došla.^{nötr} – Onlar geldi.

Sırpçada cinsiyet ve sayı kategorileri; eylemlerin yanı sıra ad ve diğer ad kategorilerinde (sıfat, sayı, adıl gibi) de dil bilgisel olarak mevcut bulunmaktadır. Bu tür sözcükler eril (Ø), dişil (a) veya nötr (e/o) ekleri almaktadır:

Eril: jedan pametan čovek – bir akıllı adam
Dişil: jedna pametna žena – bir akıllı kadın
Nötr: jedno pametno dete – bir akıllı çocuk

Canlı varlıkları ifade eden dişil ve eril sözcükler gerçek hayattaki cinsiyet kavrayışına uygun bir dil bilgisel cinsiyet özelliğine sahipken⁵ diğer sözcüklerde cinsiyet kategorisinin fiziksel bir dayanağı yoktur:

Eril: jedan lep sto – bir güzel masa
Dişil: jedna lepa stolica – bir güzel sandalye
Nötr: jedno lepo selo – bir güzel köy

Hem Türkçede hem Sırpçada adların tümce içinde diğer sözcüklerle ilişkisini belirleyen durum ekleri bulunmakta ve tümce üyelerinin eyleme bağlanması durum yükleme yoluyla gerçekleşmektedir. Sırpçada yalın (nominatif), tamlayan (genitif), yönelme (datif), belirtme (akuzatif), bulunma (lokatif), araç (instrumental) ve seslenme (vokatif) dahil olmak üzere yedi ad durumu bulunmaktadır. Ancak söz konusu ad durumları, kullanım alanlarının Türkçeye tam olarak uymaması sebebiyle dil öğrenimi sürecinde zorlayıcı etken olarak karşımıza çıkabilir. Örneğin, Sırpçadaki tamlayan (genitif) durumu, Türkçedeki hem tamlayan (genitif) hem de ayrılma (ablatif) durumlarını karşılayabilir⁶ ve

⁵ İnsan ve hayvan yavrularını belirten sözcükler nötr eki almaktadır: *dete* (çocuk), *kuće* (köpek yavrusu), *maće* (kedi yavrusu), *paće* (ördek yavrusu) gibi. *Beba* (bebek) sözcüğü ise dişil eki almaktadır.

⁶ Örneğin, Sırpçada yer belirten yapılar genellikle *ön ilgeç+ad^{TAM}* biçiminde olmaktadır: iza kuće^{TAM} (evin^{TAM} arkası), iz kuće^{TAM} (evden^{AYR})

çok geniş kullanım alanı olan Sırpçadaki genitifin sistematik ve kapsamlı biçimde öğretilmesi gereken konulardan biridir.

Bununla birlikte Türkçeden farklı olarak Sırpçada ad ve onu belirten sıfat, sayı, adıl gibi niteleyici sözcüklerin; durum, sayı ve cinsiyet açısından birbirine uyma zorunluluğu bulunduğu için durum yükleme, Sırpçanın en temel ve aynı zamanda da en zor öğrenilen konularından biridir.

1.2. Sözcük Dizilişi

Hem Sırpça hem de Türkçenin zengin durum dizgeleri sayesinde her iki dil de oldukça serbest sözcük dizilişine sahiptir. Temel sözcük dizilişi ÖNY (özne-nesne-yüklem) olan Türkçe; odak, konusallaştırma, artalanma, belirlilik ve özgüllük gibi bağlamsal/kullanımsal koşullara bağlı olarak eylem üyelerinin değişik konumlara taşınmasına izin vererek oldukça serbest sözcük dizilişi sergilemektedir (Erguvanlı 1984; Kornfilt 1997). Böylece, bu dilde temel ÖNY dizilişi yanında ÖYN, NYÖ, NÖY, YÖN ve YNÖ dizilişleri de kullanılmaktadır. Türkçede sözcük dizilişinin büyük oranda serbest olduğu kabul edilmekle birlikte, bu konuda kimi sınırlılıklar da söz konusudur. Örneğin, belirtisiz özne ve nesneler, belirteçler, odak ve ne-öbekleri genellikle eylemden hemen önceki konumda bulunmak zorundadır. Belirtisiz nesnesi olan aşağıdaki tümcede yüklem başında durması tümceyi kural dışı kılar:

ÖZNE	NESNE	YÜKLEM	YÜKLEM	ÖZNE	NESNE
Aylin	<u>güzel bir balık</u>	yedi.	*Yedi	Aylin	<u>güzel bir balık</u> .

Sırpçada ise temel sözcük dizilişi ÖYN (özne-yüklem-nesne) şeklinde olmasına rağmen çoğu Slav dilinde olduğu gibi Sırpçada da oldukça serbest sözcük dizilişi bulunmakta ve ÖYN dizilişi yanında Türkçedeki gibi diğer dizilişler de görülmektedir. Sırpçada bir tümcenin nesnesi her zaman belirtme durumu ekleriyle belirlenir ve eylem, yalın durumda olan özne ile her zaman sayı, kişi ve çoğu zaman cinsiyet (eril, dişil, nötr) açısından uyumludur. Dolayısıyla ad öbeklerinin tümce içindeki konumu Türkçeye göre daha değişken olabilir. Örneğin, temel ÖYN dizilişi olan aşağıdaki tümcede farklı sözcük dizilişleri de mümkün olmaktadır:

ÖZNE	YÜKLEM	NESNE
Aylin Aylin, YAL	je olmak y.e.,3.tk, kay	jela yemek-3.tk,diş,geç
	lepu güzel-diş, BEL	ribu. balık-diş, BEL

“Aylin güzel bir balık yedi.”

Yukarıdaki tümcenin yanı sıra bağlamsal/kullanımsal koşullara bağlı olarak aşağıdaki gibi tümceler de kurulabilir:

ÖZNE	y.e.	NESNE	YÜKLEM	NESNE	YÜKLEM	ÖZNE
Aylin	je	<u>lepu ribu</u>	jela.	Lepu ribu	<u>je jela</u>	Aylin.

Ancak İvosevic (2011)’de belirtildiği gibi Sırpçada da tümce öğelerinin özgür sıralanışını ilgilendiren kimi kısıtlamalar bulunmaktadır. Bu kısıtlamalardan en önemlisi, vurgu

almayan ve dolayısıyla kendinden bir önceki sözcüğe ezgisel olarak bağlanan birim olan kaynaşıkların tümcedeki konumu ile ilgilidir.⁷

İki dildeki sözcük dizilişini ilgilendiren bir başka konu ise döngüsellik (recursivity) olgusudur. Nespör ve Sandler (1999)'a göre döngüsellik/dallanma, yapıların aynı tipteki yapılara eklenmesine (örneğin bir tümcenin başka bir tümceye) ve sınırsız uzunluktaki dizilerin oluşturmaya izin veren dil özelliğidir. Türkçe ve Sırpça gibi diller, döngüsellik yönüne göre farklılık göstermekte ve bu farklı özellikler hem dil öğrenimi ve öğretimi zorlaştırmakta hem de sözlü özellikle de simultane çeviri süreçlerini olumsuz etkilemektedir. Yani Türkçede yan tümce ana tümceden önce gelmekte ve dolayısıyla Türkçe, sol-döngüsel veya sola dallanan dil örneklerinden biri olmaktadır. Türkçe gibi sola dallanan dillerde tümleçler (yardımcı öge) baştan (ana ögeden) önce bulunmaktadır. Öte yandan Sırpça ve İngilizce gibi Hint-Avrupa grubundaki diller sağa dallanan dillerdir ve bunlarda başlar tümleçlerden önce, yan tümce ise ana tümceden sonra gelmektedir. Aşağıdaki örnekler, Türkçe ve Sırpçadaki yan tümcelerin ve bazı öbeklerin yapısını göstermektedir:

- *Yan tümce*: “Baba, dışarıda oyun oynamamızı yasakladı.”

[Baba [dışarıda oyun oynamamızı]_{YAN} yasakladı.]_{ANA} >

> [Otac je zabranio]_{ANA} [da se igramo napolju]_{YAN}
baba-er,YAL y.e., kay yasaklamak-3.tk,er,geç bağ kay oynamak-1.çk,şim dışarıda

Ayrıca yukarıdaki örnekten görüldüğü gibi Sırpçada ana tümce ile yan tümce *da* ilgi bağlacıyla birbirine bağlanırken Türkçede -Farsçadan kalma *ki* bağlaç yapılar hariç- “bağımlı cümleler ilgi sözcükleriyle değil, eylemsi ekleriyle kurulmuş eylemsilerle (sıfat-fiil, isim-fiil, zarf-fiil) bağımlılaştırılırlar” (Yılmaz 2012). Benzer bir şekilde öbek yapılarda da Türkçede yardımcı/tamamlayıcı ögeler ana ögenin sol tarafında bulunurken Sırpçada sağ tarafında yer almaktadır:

- *Ad öbeği (Belirtisiz ad tamlaması)*: “tarih dersi”

[tarih]_T [dersi]_B > [čas]_B [istorije]_T
ders-er,YAL tarih-diş,TAM

- *Ad öbeği (İyelik belirten ad tamlaması)*: “annemin arabası”

[annemin]_T [arabası]_B > [auto]_B [moje majke]_T
araba-er/nötr,YAL benim anne-diş,TAM

- *Eylem öbeği*: “kitap yazıyor”

[kitap]_T [yazıyor]_B > [piše]_B [knjigu]_T
yazmak-3.tk,şim kitap-diş,BEL

- *İlgeç öbeği*: “öğleden sonra”

[öğleden]_T [sonra]_B > [posle]_B [podne]_T
sonra-ilgeç öğle-nötr,TAM

⁷ Bu tür kaynaşıklar (clitics); *biti* (olmak) ve *hteti* (istemek) yardımcı eylemlerinin, kişi adlarının ve dönüşümlü *se* adının kısaltılmış biçimleridir. Yan yana duran kaynaşıklar, belli bir sıralamaya göre düzenlenmiş olmakta ve sıralamanın bozulması, tümceyi dilbilgisi dışı kılmaktadır. Sırpçada kaynaşık olgusunun detaylı incelenmesi için Bkz. Franks (2010), Bošković (2000), Gođevac (2000).

Her iki dilin yan tümcelerinde kimi özel bağlamsal/kullanımsal durumlarda sözcük sıralanışı farklı olabilirken (örneğin, *Baba yasakladı dışarıda oyun oynamamızı. Zabranio je otac da se igramo napolju.*) hem Türkçede hem de Sırpçada ilgeç ve belirtisiz ad öbeklerinde farklı sözcük dizilişleri ifadeyi kural dışı yapmaktadır:

<i>Türkçe:</i> *dersi tarih	*sonra öğleden
<i>Sırpça:</i> *istorije čas	*podne posle

Türkçedeki eylem öbeğinde de aynı durum söz konusuysen Sırpçada eylem öbeğindeki nesnenin her zaman belirtme durumu ekini alması nedeniyle bazı bağlamlarda tersi sözcük dizilişi de mümkündür:

<i>Türkçe:</i> kitap yazıyor	*yazıyor kitap
<i>Sırpça:</i> piše knjigu	knjigu piše

Sıfat, sayı ve/ya adıl gibi tamamlayıcı ögeler içeren ad öbeklerinde ise tamamlayıcı öge her iki dilde addan önce gelmektedir:

- *Ad öbeği (Niteleyici ögelerle birlikte):* “güzel ev”, “akıllı çocuk”, “iki kadın”, “benim oğlum”

[güzel] _T [ev] _B	> [lepa] _T [kuća] _B
[akıllı] _T [çocuk] _B	> [pametno] _T [dete] _B
[iki] _T [kadın] _B	> [dve] _T [žene] _B
[benim] _T [oğlum] _B	> [moj] _T [sin] _B

Bununla birlikte Sırpçada *çocuk arabası* veya *cocuğun arabası* gibi belirtisiz ad veya iyelik öbeklerinde tamlayan durum yerine birçok durumda iyelik sıfatları tercih edilmektedir: *çocuk arabası* “dečjasıfat kolica”, *cocuğun arabası* (“detetova_{sıfat} kolica”, “kolica deteta^{TAM}”). Benzer bir şekilde *Goran’ın evi* öbeği Sırpçaya iki şekilde aktarılabilir: “Goranova kuća” ve “kuća Gorana”.⁸ Hatta kimi durumlarda iyelik öbeklerinin iki şekli arasında anlam farkı da ortaya çıkabilir. Örneğin *Ana’nın kitabı* öbeğinin Sırpça karşılığı „Anina_{sıfat} knjiga“dır. Tamlamayla oluşturulan „Knjiga Ane^{TAM}“⁹ öbeğinin birincil anlamı ise *Ana’nın yazdığı kitap* olmaktadır.

1.3. Görünüş Ulamı

En geniş tanımıyla dilsel zaman (tense), bir olayın gerçekleştiği zaman dilimini ifade eden eylem kategorisidir. Çoğu dilde bu zamansal gönderme üç aşamalı olup şimdiki, geçmiş veya gelecek zaman şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Örneğin; *Ali topu tutuyor. Ali topu tuttu. Ali topu tutacak.*). Dilsel zamanın bir alt kategorisi olarak ele alınabilen görünüş ulamı ise bir olayın belli zaman dilimi (şimdiki, geçmiş, gelecek) içinde nasıl gerçekleştiğine dair bilgi vermektedir. Başka bir deyişle görünüş, konuşucunun herhangi bir zaman diliminde gerçekleşen bir olaydan bahsederken o olayın zamansal akışı veya sürerliğiyle öznel ilişkisini veya bakış açısını göstermektedir. Olayın zamansal akışı veya sürerliği kavramı, dilbilim çalışmalarda genellikle *bitmişlik/bitmemişlik* zıtlığına dayandırılmaktadır (Comrie 1976, Smith 1991). Bu anlamda en geniş ifadeyle, konuşucu

⁸ İngilizcede de benzer durum söz konusudur: *Goran’s house* ve *house of Goran*.

⁹ Aidiyeti belirten *kuća Gorana* veya *knjiga Ane* gibi genitif yapıları konuşma dilinde pek tercih edilmezse de kişilerin soyadları eklenince zorunlu hale gelmektedir: *kuća Gorana Popovića*, *knjiga Ane Milovanović*. Bu durumda iyelik sıfatları kullanılmaz, örneğin **Gorana Petrovićeva kuća* yapısı dilbilgisi dışı olmaktadır.

bir olayı anlatırken bitmiş bakış açısı kullanırsa olayın *sonucuna*, bitmemiş bakış açısı kullanırsa olayın *sürecine* odaklanmış olmaktadır.

Görünüş kategorisi, evrensel dil özelliği olmakla birlikte dillerde değişik biçimde ifade edilmektedir. Türkçe ve İngilizce gibi dillerde, dilsel zaman ile eylem çekimi sırasında zamansal biçimbirimlerle ifade edilen görünüş gibi gramer kategorileri arasındaki ilişki son dönem dilbilim çalışmalarında sıkça tartışılan konulardan biridir. Johanson (2000: 34)'te belirttiği gibi görünüşsel ve zamansal anlamlar, tek ve aynı unsur üzerinde birlikte bulunabilir. Bu durum, İngilizcede olduğu gibi Türkçedeki geleneksel dil bilim kitaplarında dilsel zaman sınıflamalarını da etkilemiş ve böylece her iki dilde "basit olmayan bir zaman sistemi" karşımıza çıkmıştır. Uğurlu (2003)'te belirtildiği gibi Türkçede bu sistemi oluşturan eklerin çokluğu da bunu göstermektedir: *-mİş, -mİştİ, -mİştİr, -mİş olacaktı, -mİş olacaktı(r); -DI, -DIydı; -Ir, -İrdİ; -ıor, -ıordu; -mAktA(dır), -mAktAydı; AcAK(tır), -AcAKtI*. Öte yandan görünüş ve zaman ulamlarının daha belirgin sınırı olan Sırpçada ise en sık kullanılan üç zaman (geçmiş, şimdiki, gelecek) dahil olmak üzere toplamda yedi zaman bulunmaktadır. Geri kalan dört zamandan *imperfekat*, *aorist* ve *pluskvamperfekat* zamanlarına çok daha nadir rastlanmakta, *futur II*'nin kullanımı ise standart Sırpçada bağımlı birleşik tümcelerle sınırlı olmaktadır¹⁰.

Görünüş ve dilsel zaman ulamlarının eylem çekimlerinde iç içe olması nedeniyle bu iki ulam Türkçe geleneksel dil bilgisi kitaplarında genellikle birbiriyle karıştırılmaktadır (Demirgüneş 2017). Bununla birlikte alan yazında görünüşün sadece zaman ile değil kip ve kılınış ulamlarıyla da sıklıkla karıştırılıyor olması ve söz konusu kategorilerle ilgili farklı tanım ve yöntemlerin bulunması, görünüş ulamının anlaşılmasını bir hayli zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, Demirgüneş (2017)'de belirtildiği gibi Türkçe dil bilgisinde yeteri kadar işlenmemiş olan görünüş doğal olarak Türkçe eğitim ortamlarına ve Türkçe dersi programlarına girememiştir. Bu sebeplerden ötürü anadili Türkçe olan çoğu kişinin bahsi geçen kategorilerin arasında ayırım yapamadığı gibi görünüş ulamının ne olduğu konusunda da yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. Bu durum Türk öğrencilerin de sözlüksel bir olgu olan, gramerde önemli yere sahip Sırpçadaki görünüşün öğrenme sürecinde zorluk çekmelerine neden olmaktadır. Dolayısıyla bu kişilerin Sırpçadaki görünüş ulamına başlamadan önce görünüşün anadillerindeki biçimleniş ile dilsel zaman, kılınış, kip gibi kategorilerle ilişkisi konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Alan yazında birbirine bağlı bu kategorilerin tanımı, aralarındaki farklılıklar ve konuyla ilgili tartışmalar Johanson (1971)'den başlayarak birçok çalışmanın konusu olmuştur (ayrıntılar için bkz. Dilaçar 1974, Uğurlu 2003, Benzer 2008, Aydemir 2010 vs.).

Yukarıda da belirtildiği gibi İngilizce ve Türkçe gibi dillerde görünüş ulamı, genellikle (dilsel) zaman kategorisinden bağımsız olarak ifade edilmez ve zaman ulamını belirten biçimbirimler az çok görünüş anlamını da içerir. Bir başka deyişle bazı zaman biçimbirimleri, dilsel zaman anlamı ötesinde görünüş anlamını da taşımaktadır. Örneğin, *-DI'lı geçmiş zaman* genellikle geçmişte bitmiş bir olayı (Ayşe kitabını yaz-dı. > +geçmiş, +bitmiş) anlatırken *-ıyordu sürekli geçmiş zaman* ise geçmişte sürmekte olan olayı ifade etmektedir (Ayşe kitabını yaz-ıyordu. > +geçmiş, -bitmiş).

Slav dillerindeki görünüş ulamı ise kendine özgü özellikler sergilemekte ve sadece Türkler değil genel olarak Slav dillerini konuşmayanlar için bu dillerin en zor öğrenilen gramer kısmı olarak karşımıza çıkmaktadır. Slav dillerinde eylemler belli ek veya biçim birimleri

¹⁰ Futur II gelecekteki bir olaydan önce gerçekleşecek eylemi belirtiyor: *Kad budemo imali novca kupićemo auto*. Paramız **olunca** araba alacağız.

olarak mastar halindeyken bile bitmiş/bitmemiş özelliğine göre ayırt edilmektedir. Zaman ve görünüş kategorilerinin eylem çekim sistemi içinde kodlanmış olduğu Türkçe ve İngilizce gibi dillerden farklı olarak bu ekler/biçim birimler Sırpça ve diğer Slav dillerinde eyleme kalıcı bir görünüm kazandırmaktadır¹¹. Başka bir ifadeyle İngilizce veya Türkçe gibi dillerden farklı olarak Sırp ve diğer Slav dillerinde çoğu eylemin, bitmiş ve bitmemiş çifti bulunmakta ve bunlar sözlüklerde ayrı madde altında belirtilmektedir. Bu görünüş çiftleri genellikle *önekleşme* (prefixation) ve *sonekleşme* (sufixation) süreçleriyle oluşturulmaktadır. Örneğin,

- a. Ön ekin eklenmesiyle bitmemiş eylem, bitmiş görünüş özelliğini kazanmaktadır¹².
Örneğin, pis-ati “yazmak” > **na**-pis-ati “yazmış olmak”:
- Goran je pisao tu knjigu. (geçmişte sürmekte olan olay; süreç odaklı)
“Goran bu kitabı yazıyordu/yazmaktaydı.”
- Goran je **n**apisao tu knjigu. (geçmişte tamamlanmış olay; sonuç odaklı)
“Goran bu kitabı yazdı.”
- b. Bitmiş eylemin köküne son ekin eklenmesiyle bitmemiş görünüş elde edilmektedir.
Örneğin, kup-iti “satın almak” > kup-**ova**-ti “satın almak”:
- Selma je kupila taj časopis. (geçmişte tamamlanmış olay; sonuç odaklı)
“Selma bu dergiyi aldı.”
- Selma je kup**ovala** taj časopis. (1. geçmişte sürmekte olan; 2. geçmişte tekrarlanan, alışkanlık belirten olay)
“Selma bu dergiyi alıyordu/alırdı.”

–*İyordu* örneğinde görüldüğü gibi Türkçede bitmişlik/bitmemişlik görünüşünün ana eyleminin farklı çekimlemesinin yanı sıra (gitti-gidiyordu) Türkçede görünüş nüanslarını ifade edebilen analitik biçimde oluşturulan fiil yapıları da bulunmaktadır. Bunlar Rusya Türkoloji ekolünde analitik ve perifrastik fiil şekilleri¹³ olarak adlandırılan yapılardır. Türkiye Türkolojisinde daha çok kılınışla bağdaştırılan bu analitik yapıların bazılarının faydalanarak Sırpçadaki görünüş nüansları öğrencilere daha etkin bir şekilde aktarılabilir. Örneğin, *-(y)İp* zarf-fiili ve *bitirmek* fiilinden oluşturulan yapı ile eylemin bitmişliği vurgulanabilir:

Goran je **n**apisao tu knjigu. > Goran bu kitabı **yazıp bitirdi**.
Dete je **p**ojelo ručak. > Çocuk öğle yemeğini **iyiyip bitirdi**.

¹¹ Slav dillerinin bu görünüş özelliği; XX. yüzyılın Rus ve Slav dil bilimcilerini, bu kategorinin diğer dillerde nasıl karşılandığı konusunda araştırma yapmaya sevk etmişti. Bu bağlamda Rusça eylemlerinin farklı görünüş biçimlerinin Türkçedeki karşılığını bulmak amacıyla Türk dilinde görünüş ulamının ilk incelemeleri de Rus Türkologlar tarafından başlatılmıştır (Đindić 1975, Benzer 2008, Musaoğlu, Kirişcioğlu ve Krainiuchenko 2018).

¹² Bununla birlikte kimi ön eklerin kullanılmasıyla sadece bitmiş açısı değil yeni anlam da elde edilebilir, yani bu ekler görünüşsel değil türevsel işlevi olan eklerdir. Örneğin, **ispisati** “sayfayı (yazıyla) doldurmak”, **zapisati** “not düşmek”, **dopisati** “(yazıya) eklemek”, **propisati** (kural) belirlemek, **prepisati** “kopya çekmek”, **opisati** “betimlemek” vs. Önekleşmeyle oluşturulan bu yeni eylemlerin kendi bitmemiş çiftleri de vardır. Örneğin, **ispisivati**, **zapisivati**, **dopisivati**, **propisivati**, **prepisivati**, **opisivati**.

¹³ Rusya Türkoloji ekolünde kullanılan analitik ve perifrastik fiil şekilleri gibi terimlerin Türkiye Türkolojisinde karşılığı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Musaoğlu, Kirişcioğlu ve Krainiuchenko (2018).

Aynı şekilde *eylem+yardımcı eylem* (olmak, bulunmak) biçimindeki perifrastik fiil şekilleri de Sırpçadaki bitmiş görünüşün karşılığı olarak kullanılabilir. Bunun en sık rastlanan örneği farklı zamanlarda kullanılabilen *-mlš olmak* yapısıdır¹⁴:

<i>Goran je napisao tu knjigu.</i>	> <i>Goran bu kitabı yazmış oldu.</i>
<i>Napisaće najkasnije za sat vremena.</i>	> <i>En geç bir saate kadar yazmış olur.</i>
<i>Dok ja dođem Goran će napisati knjigu.</i>	> <i>Ben gelene kadar Goran kitabını yazmış olacak.</i>

-mAktA olmak/bulunmak ve *-(l)yor olmak* perifrastik biçimleri ise Sırpçadaki bitmemiş eylemin karşılığı olarak kullanılabilir:

<i>Goran piše tu knjigu.</i>	> <i>Goran bu kitabı yazmakta bulunuyor.</i>
<i>Goran će pisati knjigu za dve godine.</i>	> <i>Goran iki yıl sonra kitabını yazıyor olacak.</i>

Böyle sınırlı bir makalede görünüş kadar geniş bir konuyu kapsamlı bir şekilde aydınlatmak mümkün olmadığı için yukarıda sadece Sırpçadaki bitmişlik/bitmemişlik kategorilerine yakın anlamları taşıyan en sık rastlanan yapılara yer verilmiştir. İki dilde görünüş ulamını ifade eden yapıların zaman belirteçleri ve diğer tümce öğeleriyle olan ilişkisi, ilerideki çalışmalarda ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gereken konulardan biridir. Böylesi bir karşılaştırmalı araştırmanın dil öğretimi ve öğrenimi konusunda faydalı olacağı gibi dil tipolojisi ve dil evrenselleri çalışmalarına da önemli katkılarda bulunacağı kanısındayız.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mensup oldukları dil ailelerinin özellikleri gereği Türkçe ve Sırpça dil düzlemlerinin tamamında oldukça belirgin farklılıkların sergilenmesi, kaçınılmaz olarak dil öğretimi ve öğrenimi süreçlerini zorlaştırmaktadır. Ana dili Türkçe olanların Sırp dilini öğrenirken karşılaştıkları güçlükler neden olan söz konusu farklılıklara odaklanan bu çalışmada, iki dilin genel yapısal özellikleri ve en zor öğrenilen bazı gramer kategorileri gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde; sözcük türemesinin iki dilde de sözcüğün köküne birtakım eklerin gelmesiyle gerçekleştiğine ancak sondan eklemeli Türkçeden farklı olarak Sırpçada ön eklerin devreye girmesiyle sözcük türeme sürecinin daha karmaşık olduğuna dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte Türkçede bir sözcüğün köküne birçok ek alabilmesi sonucunda bu dildeki sözcüklerin oldukça uzun olabildiği ve bu tür sözcüklerin çoğu zaman Sırpçaya yalnızca tümce şeklinde çevrilebileceği örneklerle açıklanmıştır. Bu durumun Türkçedeki eylem kategorisi için de geçerli olduğu belirtilip kiplik ve olumsuzluk gibi ekleri alabilen Türkçedeki eylemlerin, Sırpçaya yalnızca analitik biçimde aktarılabilceği vurgulanmıştır. Ancak Sırpçadaki kiplik yapılarının, Türk öğrencilerin çoğu için birincil yabancı dil konumunda olan İngilizce ile benzerlik göstermesinin, dil öğretme ve öğrenme sırasında kolaylaştırıcı bir etken olduğu belirtilmiştir. Öte yandan Türkçeden farklı olarak Sırpçada dil bilgisel cinsiyet kategorisinin bulunmasının ve bütün ad kategorilerinin durum açısından birbirine uyma zorunluluğunun, ana dili Türkçe olanların karşılaştığı başlıca sorunlardan biri olduğu ve öğrencilerin bu konulara sistematik ve dikkatlice yaklaşmaları gerektiği vurgulanmıştır.

¹⁴ Bunun gibi yapıların görünüş-zaman bildirimindeki işlevleri için bkz. Aslan (2012). Ayrıca Türkçedeki perifrastik fiil şekilleri ve görünüş kategorisiyle ilişkisi, Benzer (2008)'de detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Sözcük dizilişi konusuna değinilen ikinci bölümde; Sırpça ve Türkçenin temel söz dizilişlerinin farklı olduğu ancak her ikisinde gelişmiş ad durumu dizgeleri nedeniyle başka söz dizilişlerine de izin verildiği örneklerle gösterilmiş, iki dilin bu konuda sergilediği bazı kısıtlamalara da yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde, iki dilin yan tümce ve öbek yapılarının (eylem, ad, ilgeç vs.) döngüsellik özelliğine göre farklı ve çoğu zaman tam tersi bir görünüm sergilediği gösterilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ana dili Türkçe olanların Sırpça öğreniminde özellikle güçlük çektiği görünüş kategorisine ayrılmıştır. Sırpçada ve diğer Slav dillerinde biçim bilimsel olarak ifade edilen görünüş kategorisinin Türkçede zaman kategorisiyle birlikte eylem çekim sistemi içinde kodlanmış olması, bu iki kategoriye birbirinden ayırt etmenin kolay olmadığını göstermektedir. Bunun sonucunda Türk konuşucularının çoğu, ana dillerindeki görünüş kategorisi konusunda yeterli bilgiye sahip olmamakta ve Sırpçadaki görünüş kategorisini kavramakta zorluk çekmektedir. Söz konusu nedenlerden ötürü bu çalışmada, iki dildeki görünüş kategorisinin temel özelliklerine değinilerek Sırpçadaki görünüş kategorisinin Türkçede *-Iyor*, *-DI* zaman/görünüş biçim birimlerinin yanı sıra *-mİş* olmak, *-mAktA* olmak/bulunmak ve *-(I)yor* olmak gibi analitik biçimlerle ifade edilebileceğine dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Ana dili Türkçe olanların Sırpça öğrenme sürecinde karşılaştıkları güçlüklerin dil düzlemlerinin tamamında ortaya çıktığı görülmektedir. Bu çalışmada değinilen Sırpçanın görünüş ulamı ve kimi biçim bilimsel ve söz dizimsel özellikleri, Sırpça öğretimi ve öğrenimi sürecinde güçlüklerle karşılaşılacak konulardan sadece birkaçıdır. İki dil arasındaki farklılıklardan kaynaklanan bu güçlükleri gidermeye yönelik yöntemlerin geliştirilmesi, üzerinde önemle durulması gereken konuların başında gelmektedir. Ayrıca dil öğretimi ve öğrenimi sürecinde ortaya çıkan güçlüklerin genellikle diller arası farklılıklardan kaynaklanmasıyla birlikte bu farklılıkların, öğrencilerin hedeflenen dile daha fazla ilgi göstermelerine de neden olabileceği tespit edilmiştir (Weinrich 1986). Bu durumun farkında olması gereken eğitimcilerin geliştireceği yöntemlerin, bahsi geçen farklı dil yapılarına karşı merak uyandırma konusunda belirleyici rol oynaması gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmadaki tespitlere dayalı olarak bahsi geçen yapıların öğretimiyle ilgili aşağıdaki öneriler getirilebilir:

İlk olarak ders programı ve dil öğretme yöntemi, öğrenci profili ve ihtiyaçları doğrultusunda belirlenmelidir. Üniversite düzeyindeki eğitimin kapsamı nedeniyle hedef dilin yanı sıra kaynak dilindeki eşdeğer dil bilimsel yapıların ayrıntı analizini gerektiren bir süreç olması sebebiyle Dil bilgisi-Çeviri yöntemi gibi daha klasik yöntemlerin kullanılmasını da kaçınılmaz kılabilir. Ancak bu yöntemin kullanımı sırasında yapay ve izole tümcelerden kaçınıp olabildiğince gerçek hayattan bağlam temelli örnekleri seçmek öğrenimi daha cazip hale getirebilir. İkincisi, ders sırasında öğrencilerin daha önceki yabancı dil bilgisinden faydalanıp diğer dillerle özellikle de İngilizce ile paralellikler kurmalarının sağlanması, öğrencilere hem söz konusu diller hem de dilin genel yapısı konusunda farkındalık kazandırabilir.

Ayrıca öğrencilerde motivasyonu sağlayacak ve yanlış yapma konusundaki korkuları en aza indirecek yöntemler kullanılmalıdır. Bu anlamda eğitmen, öğrencilerin yaptıkları hataları olağan karşılamalı ve mümkün mertebe (özellikle Sırpçadaki ad durumu dizgesi söz konusu olduğunda) anadili konuşucularının benzer hata yapabileceğini örneklerle gösterebilir. Bunun yanı sıra eğitmen kendi dil öğrenimi tecrübesinden ve karşılaştığı güçlüklerden bahsedip öğrencilere öz güvenlerini kazanma konusunda yardımcı olabilir.

Son olarak Memiş ve Erdem (2013)'te belirtildiği gibi “her dilin kendine özgü söz dizimsel, morfolojik ve fonetik özellikleri olduğundan yabancı dil olarak öğretimi yapılacak bütün dillerin kendi öğretim yöntemleri oluşturulmalıdır”. Sırpça için de aynı durum söz konusu olmakla birlikte öğretim yöntemlerin oluşturulmasında kaynak dilin yapısının da göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmektedir.

Ana dili Türkçe olanların Sırpça öğrenim sürecini bir hayli zorlaştıran iki dil arasındaki dil bilimsel farklılıklara odaklanan bu çalışmada yer alan tespit ve önerilerin, söz konusu yapıların daha iyi anlaşılması ve dil öğretme yöntemlerinin geliştirilmesi konusunda yardımcı olacağı gibi bu yapıların daha fazla araştırılmasını teşvik etmeye katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Kısaltmalar

kay – kaynaşık	diş- dişil
tk- tekil kişi	YAL- yalın durum
çk- çoğul kişi	TAM- tamlama durumu
şim – şimdiki zaman	BEL- belirtme durumu
geç- geçmiş zaman	AYR- ayrılma durumu
bağ – bağlaç	T- tümleç
y.e.- yardımcı eylem	B- baş
er- eril	

KAYNAKÇA

- Akpınar N. D. ve Bora, D. G. (2009). İkinci yabancı dil olarak Almanca öğrenen öğrencilerin birinci yabancı dil İngilizceye bağlı öğrenme stratejileri. *Dil Dergisi*, Sayı 145, 64-85.
- Altan, M. Z. (2003). Dil öğrenme stratejileri ve yabancı dil başarısı. *Eğitim ve Bilim*, Cilt 28, Sayı 129, 25-31.
- Aslan, S. (2012). Türkiye Türkçesinde Ol- yardımcı fiilli yapıların görünüş-zaman bildirimindeki işlevleri. *Bilgi*, Sayı 63, 11-30.
- Aydemir, Y. (2006). *Sözlüksel görünüş ve Türkçe eylemlerin anlambilimsel sınıflandırması: Sözlükçe-sözdizim etkileşimi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Aydemir, İ. A. (2010). *Türkçede zaman ve görünüş sistemi*. Grafiker Yayınları.
- Aydemir, İ. A. (2013). Türkçede zarf fiillerinin görünüş değerleri. *Erdem*, Sayı 64, 15-30.
- Bacanlı, E. (2009). Türkçe fiil, Slav türü bitmiş görünüş bildirebilir mi? *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, DTCF, 43-58.
- Bardakçı, M. ve Kılıç, M. (2016). Dil öğrenme stratejileri. H. Yılmaz, E. Yücel ve M. S. Öztürk (Haz.). *Yabancı Dil Öğretimine Genel Bir Bakış* (s. 72-87) içinde. Ankara: Çizgi Kitabevi.
- Benzer, A. (2008). *Fiilde zaman, görünüş, kip ve kiplik* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Bošković, Ž. (2000). Second position cliticisation: Syntax and/or phonology. F. Beukema ve M. den Dikken (Ed.). *Clitic Phenomena in European Languages* (s. 71-119) içinde. Amsterdam, NE: John Benjamins.
- Comrie, B. (1976). *Aspect*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Comrie, B. (1981). *Language universals and linguistic typology*. (2. Baskı). Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Čaušević, E. (1996). *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb, HR: Hrvatska sveučilišna naklada.

- Dahl, Ö. (1985). *Tense and aspect Systems*. Oxford, UK: Basil Blackwell.
- Demirgüneş, S. (2017). Alanyazında ve Türkçe ders kitaplarında kiplik, görünüş ve (dilsel) zaman: Bir sınıflama önerisi. *Turkish Studies*, Volume 12/5, 123-136.
- Dilaçar, A. (1974). Türk fiilinde 'kılınış'la görünüş ve dilbilgisi kitaplarımız. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 21-22, 159-171.
- Đindić, S. (1975). Glagolski vid u savremenom turskom jeziku. *Linguistica*, 15 (1), 51-61.
- Doğan, T. ve Usta Ç. (2015). Türkiye Türkçesinde sınır öncesi bakış açısı ve yaklaşma. *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 25, 167-192.
- Erguvanlı, T. (1984). *The function of word order in Turkish grammar*. California, CA: University of California Press.
- Franks, S. (2010). Clitics in Slavic. *Glossos: Contemporary Issues in Slavic Linguistics*, 10. Erişim adresi: <http://slaviccenters.duke.edu/projects/glossos-journal/issues/issue-10>
- Hammond, L. (2005). *Serbian: An essential grammar*. London, UK: Routledge.
- Gođevac, S. (2000). *Intonation, word order and focus projection in Serbo-Croatian* (Doktora Tezi). Ohio Devlet Üniversitesi, Columbus, OH .
- İvosevic, S. (2011). *Bürün, bilgi yapısı ve sözcük dizilişi etkileşimi: Türkçe-Sırpça örneği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Johanson, L. (1971). *Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer Beschreibung des Türkeitürkischen Aspektsystems* (1. Cilt). Uppsala, SE: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Johanson, L. (2000). Viewpoint operators in European Languages: Tense and aspect. Ö. Dahl (haz.), *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. (s. 27-187) içinde. New York, NY: Mouton de Gruyter.
- Kerimoğlu, C. (2014). *Genel dilbilime giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. New York, NY: Routledge
- Lindstedt, J. (2001). Tense and aspect (1.Cilt). M. Haspelmath, E. König, W. Oesterreicher ve W. Raible (Ed.), *Language Typology and Language Universals: An International Handbook* içinde. Berlin, DE: Walter de Gruyter.
- Liu, Y. (2010). Study of contrastive analysis of English and Russian in Russian teaching. Y. Chunqing(Ed.), *Proceedings of the 2010 International Conference on Information Technology and Scientific Management* (s.270-272) içinde. Tianjin: Scientific Research Publishing Inc.
- Memiş, M. R. ve Erdem, M. D. (2013). Yabancı dil öğretimde kullanılan yöntemler, kullanım özellikleri ve eleştiriler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/9, p. 297-318.
- Musaoğlu, M., Kirişcioğlu, F., Krainiuchenko, E. V. (2018). Türkiye Türkçesinde analitik fiil şekilleri. I. *Dil Araştırmaları*, Sayı 23, 57-77.
- Nespor, M. ve Sandler, W. (1999). Prosody in Israeli sign language. *Language and Speech*, Sayı 42, 143-176.
- Oxford, R. L. (2003). Language learning styles and strategies: An overview. *Learning Styles & Strategies*, Oxford, UK: GALA.
- Oxford, R. (1990). *Language learning strategies: What every teacher should know*. New York, NY: Newbury House.
- Paunović, Ž. (2000). Aspectual-temporal relations in Serbo-Croatian verbal morphology. *Postgraduate Linguistics Conference at the University of Manchester* (s. 171-196) içinde. Manchester.
- Smith, C. (1991). *The Parameter of aspect*. Dordrecht, NE: Kluwer Academic Pub.
- Şahan Güney, F. (2008). Tatar Türkçesinde bitme ve tamamlanma bildiren birleşik fiil yapıları. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, Cilt: VIII, Sayı 1, 125-140.

- Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde “Bakış” (“Aspektotempora”). *Türkbilig*, 2003/5, 124-133.
- Uzun, N. E. (2004). *Dilbilgisinin temel kavramları*. İstanbul: Pandora Kitabevi.
- Uzun, N. E. (2013). Dil öğretiminde dil tipolojisinin yeri üzerine. A. Okur ve M. Durmuş (haz.), *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı* (s. 551-563) içinde. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Uzun, N.E. (2012). Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri Üzerine, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, Sayı 19, 2 (2012), 115-134.
- Weinrich, H. (1986). Petite xénologie des langues étrangères. *Communications*, 43. Le croisement des cultures, 187-203.
- Yılmaz, E. (2016). Türkçenin tipolojisi. F. Yıldırım ve B. Tüfekçioğlu (haz.), *Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, kuramlar, yöntemler, beceriler, uygulamalar* (s. 1-15) içinde. Ankara: Pegem Akademi.